

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83950,Brzozowski-Karol.html>
2022-10-06, 11:54

Brzozowski Karol

BRZOZOWSKI Karol (29 IX 1821, Warszawa – 5 XI 1904, Lwów), agronom i leśnik, budowniczy linii telegraficznych w imperium tureckim, kartograf, literat. Syn Wincentego herbu Korab, leśniczego, oficera napoleońskiego i powstańca; nieznane jest imię matki z Damarów (wg innych źródeł Francuzki).

Kształcił się najpierw u pijarów we Włocławku, a od 1835 w Sejnach. Wakacje spędzane w nadniemeńskich lasach uczyniły z niego wytrawnego myśliwego, niezrównanego strzelca i niestrudzonego piechura. Publiczne popisy strzeleckie przysparzały mu popularności w Turcji, co ułatwiało mu życie. Z publikowanych wspomnień wynika, że pokonywanie pieszo 50 km było dla B. rzeczą powszednią, nawet po pięćdziesiątce.

W 1840-42 studiował w Inst. Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w Marymoncie (wówczas koło Warszawy). W 1843 udał się nielegalnie do Wielkopolski, by działać w patriotycznej konspiracji, co zaowocowało udziałem w powstaniu wielkopolskim 1848. Potem przebywał w Dreźnie, a w 1853 pojechał do Paryża, zamierzając studiować w École d'Application de l'Artillerie et du Génie w Metz. Nie doszło do tego, gdyż jeszcze w tymże roku polskie władze emigracyjne wysłały go z misją polityczną do Stambułu. Spędził w imperium tureckim przeszło trzydzieści obfitujących w ciekawe i ważne wydarzenia lat. Najwcześniej zastąpił jako myśliwy, z uwagi na kolor brody i czupryny zwany Czarnym Łowcą (Kara Awdży).

Wiosną 1855 został zaangażowany przez F. Sokulskiego do budowy pierwszej w Turcji linii telegraficznej łączącej Stambuł z położoną blisko linii frontu bałkańskiego (w toczącej się wówczas wojnie krymskiej) Szumlą (ob. Szumen w Bułgarii). Ukończono ją w październiku tego roku. Następnie do 1857

B. brał udział w budowie bardzo ważnej linii telegraficznej łączącej Stambuł – przez Adrianopol (ob. Edirne), Filipopol (ob. Płowdiw w Bułgarii), Sofię i Nisz w Serbii – z europejską siecią telegraficzną. W 1858 kierował budową linii Adrianopol–Tulcza (ob. Tulcea w Rumunii), w 1859 prowadził podobne budowy w Syrii (w okolicach Damaszku), od połowy 1860 w Albanii i Czarnogórze, a 1864–65 w rejonie Angory (ob. Ankara).

Barwne opisy związanych z tym przygód zamieszczał 1877–99 w czasopismach lwowskich i warszawskich. Przy całej sympatii dla Wschodu, którego egzotyką był zafascynowany, relacjonował w tych wspomnieniach mnóstwo zabawnych anegdotycznych wydarzeń, do których dochodziło podczas wdrażanej wówczas przez władze europeizacji kraju, związanych z zetknięciem się jakże odmiennych mentalności i umysłowości.

W 1863 B. uczestniczył, jako dowódca kompanii, w wyprawie licznego oddziału polskich emigrantów dowodzonego przez Z. Miłkowskiego (T.T. Jeża), który wyruszył z Tulczy, by się przedrzeć na Podole i wziąć udział w powstaniu styczniowym 1863–64. Oddział pokonał pod Kostangalią kilkakrotnie liczniejsze ugrupowanie Rumunów i został zatrzymany dopiero przez główne siły armii rumuńskiej. B. w bitwie pod Kostangalią został ciężko ranny.

W 1865–68 kierował w wilajecie naddunajskim (pn. Bułgaria) misją leśną, zapoznając się ze stanem lasów w Górach Bałkańskich i Rodopach. Sporządził mapy tych obszarów i przedstawił władzom tureckim projekt ich zagospodarowania, zaakceptowany w Stambule, ale nie zrealizowany. Pełniąc funkcję inspektora lasów państwowych i kierownika służby leśnej tej prowincji, zaprzyjaźnił się z jej ówczesnym gubernatorem Midhatem Paszą, jednym z nielicznych w tym czasie przedstawicieli tureckiej elity władzy, który sensownie działał na rzecz modernizacji państwa.

Kiedy Midhata przeniesiono w 1868 na analogiczne stanowisko do Bagdadu, zabrał tam ze sobą B. Umożliwił mu zorganizowanie w miejscowości Feradżat nad Tygrysem wzorowego gospodarstwa rolnego. B. wprowadził tam

urządzenia irygacyjne, hodował drzewa owocowe i zaznajamiał miejscową ludność z europejskimi metodami uprawy roli, m.in. z orką. W 1870 odwiedził Galicję, by sprowadzić stamtąd żelazne pługi i brony, a także paru chłopów spod Lwowa, którym powierzył funkcję instruktorów.

Przebywając w wilajecie bagdadzkim (Irak), B. zajmował się też dorywczo budową dróg i mostów oraz zagadnieniem uszląwnienia Eufratu. W 1869 przeprowadził badania i pomiary w górach Kurdystanu na granicy perskiej, na których podstawie opracował mapy tych prawie nieznanych wówczas obszarów. Wyniki tych prac opublikował po latach we francuskim czasopiśmie naukowym „Bulletin de la Société de Géographie” (1893), a ich polska wersja ukazała się w „Gazecie Lwowskiej” (1899) i warszawskim „Tygodniku Ilustrowanym” (1907). Przyczynił się w ten sposób do skorygowania map, zasygnalizował występowanie w tym rejonie złóż ropy naftowej (eksploatację ich rozpoczęto dopiero w 1927), poinformował też o odkryciu płaskorzeźby skalnej w pobliżu miejscowości Batas.

W 1872 B. porzucił służbę państwową i osiadł z rodziną w Latakii na wybrzeżu Morza Śródziemnego, gdzie przez kilka lat pełnił obowiązki wicekonsula hiszpańskiego w Syrii. Zajmował się w tym czasie dorywczo pracami inżynierskimi, m.in. zbudował most i linię tramwaju konnego w Trypolisie. Podczas wojny turecko-rosyjskiej 1877–78 odegrał pewną rolę polityczną. Odwiedził Lwów, Wielkopolskę, Drezno i Wiedeń, uczestnicząc m.in. w organizowaniu konspiracyjnego Rządu Narodowego i przeciwstawiając się brytyjskiej inicjatywie wywołania powstania w Polsce. W 1881 rozważał możliwość wyjazdu do Peru, gdzie ogromną rolę odgrywali wówczas Polacy, i objęcie tam posady inżyniera w służbie państwowej.

Pragnąc kształcić dzieci w polskich szkołach, powrócił w 1884 do kraju. Przez jakiś czas kierował sierocińcem w Drohowyżu, a następnie osiadł we Lwowie, gdzie w 1899 zorganizowano mu uroczysty jubileusz 60-lecia twórczości literackiej. Współcześni najbardziej cenili go jako poetę za *Noc strzelców w Anatolii* (1856). Uprawiał rozmaite typy poezji, od romantyczno-lirycznej po satyryczno-polityczną. B. pisał też

utwory prozatorskie i sztuki teatralne. Wspomnienia z Turcji zamieszczał w czasopismach krajowych, m.in. „Tygodniu” (1877), „Tygodniu Polskim” (1879), „Biesiadzie Literackiej” (1885), „Wędrowcu” (1885), „Kraju” (1885), „Tygodniku Ilustrowanym” (1886, 1891, 1907), „Gazecie Lwowskiej” (1899). W jego spuściźnie piśmienniczej zgromadzonej we wrocławskim Ossolineum zachował się wiersz zapisany na mankietach (używano ich kiedyś, by, wystając z rękawów surduta, wspólnie z gorsem „udawały” koszulę), kiedy przyparło go natchnienie, któremu nie miał możliwości dać upustu na czymś stosowniejszym.

Sam B. za swoje największe osiągnięcie uważał obronienie przed zlinczowaniem przez tłum człowieka podejrzanego o szpiegostwo podczas powstania wielkopolskiego 1848. Wygłosił wówczas przemówienie, po którym wzburzeni ludzie uklękli i odmówili litanie. Spośród kilkorga dzieci B. dwaj synowie: Stanisław i Wincenty, poeci i tłumacze, są uważani za jednych z wybitnych przedstawicieli dekadentyzmu i symbolizmu w literaturze Młodej Polski.

PSB (T. Turkowski); SBTP (B. Orłowski); SPPT (B. Orłowski).

T. Brzozowska: *Strzelba, turban i pióro*, Warszawa 1966; A. Jabłonowski: *Pisma*, t. 6, Warszawa 1912; T.T. Jeż: *Od kolebki przez życie*, t. 1-2, Kraków 1936-37; A. Lewak: *Dzieje emigracji polskiej w Turcji (1831-78)*, Warszawa 1938; B. Orłowski: *Osiągnięcia inżynierskie Wielkiej Emigracji*, Warszawa 1992; tegoż: *Polscy twórcy zrębów sieci telegraficznej w państwie tureckim*, „Przegląd Telekomunikacyjny” 1978, nr 5; tegoż: *Polska przygoda z techniką*, Warszawa 2009; tegoż: *W służbie Półksiężycu*, „Przegląd Techniczny” 1983, nr 16-19; M. Paradowska: *Karol Brzozowski - podróżnik i badacz Bliskiego Wschodu*, „Etnografia Polska” 1967, t. 11; S. Przeworski *Z polskich badań naukowych w Azji Zachodniej*, [w:] *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. 1, Warszawa 1957, s. 167-170; J. Reychman: *Podróżnicy polscy na Bliskim Wschodzie w XIX wieku*, Wrocław 1972; tegoż: *Polacy w Turcji*, „Problemy Polonii Zagranicznej” 1971, t. 6; F. Sokulski: *W kraju i nad*

Bosforem, Wrocław 1951; „Bulletin Polonais Littéraire, Scientifique et Artistique” 1904, nr 197; „Kłosy” 1884, nr 973; „Pamiętnik Literacki” 1907, s. 256–257; „Tygodnik Ilustrowany” 1885, nr 105, 1899, nr 3, 1904, nr 46; „Wędrowiec” 1875, nr 307; Biblioteka Czartoryskich w Krakowie: rkps Ew. 1547; Biblioteka Jagiellońska: rkps 6484, 6490; Biblioteka PAU w Krakowie: rkps 2028, 2180, 2634, 2635, 2638; Ossolineum: rkps 5965, 12167, 12422, 12423, 12424, 12427, 12666.

Bolesław Orłowski

[Poprzedni](#)
[Następny](#)